rīgas laiks

ĢEOGRĀFIJA

Ar ģeogrāfu Vladimiru Kaganski sarunājas Uldis Tīrons

Ainava, kurā ir koki

Vladimirs Kaganskis ir dzīvs Ģeogrāfijas – nevis ceļotāja, bet tieši Ģeogrāfijas – iemiesojums, kurš virtuozi iedziļinājies Pjotra Brounova iezīmētajā ģeogrāfiskajā apvalkā (šo nojēgumu tālāk attīstīja Igors Zabeļins). Kaganska dzīvespasaulē (Jākoba fon Ikskila ieviestajā "umveltā") iekļaujas gan tas, ka viņš prata lasīt karti, vēl pirms iemācījās lasīt vārdisku tekstu, – karti viņš uztver ar tās akvareļkrāsas garšu, kas izmantota, radot oriģinālu; gan viņa prieks, kad pirmoreiz bija aizkļuvis līdz manam jaunajam dzīvoklim Sanktpēterburgas centrā ar kartes un kompasa palīdzību, patērējot divreiz vairāk laika, nekā būtu patērējis cilvēks, kam nepiemīt ģeogrāfiskā apziņa. Viņam ir

svarīgi nevis vienkārši apgūt ainavu, bet apgūt to, izmantojot ģeogrāfisko metodi. Droši vien 18. gadsimtā visvienkāršāk būtu pateikt, ka Vladimirs Leopoldovičs ir dzīva Ģeogrāfijas alegorija.

Kaganskis ir piedalījies 20. gadsimta galvenajā ģeogrāfiskajā atklājumā – cilvēka apdzīvotās *kultūrainavas* atklāšanā (sk. viņa grāmatu *Культурный ландшафт и советское обитаемое пространство.* М.: НЛО, 2001). Turklāt būtiski, ka šī kultūrainava tiek apgūta ceļojumā (atšķirībā no ekspedīcijas, ekskursijas, kampaņas, tūres…), kas ir ģeogrāfa subjektīvo zināšanu ieguves pamatmetode. Vēl interesantāka ir Vladimira Leopoldoviča (un tieši viņš ir viens no spilgtākajiem teorētiskās ģeogrāfijas pārstāvjiem!) atskārsme, ka ģeogrāfa teorētiķa ceļojums nav empīrisku izejmateriālu avots teorijas izveidei, bet gan līdzeklis, lai rosinātu refleksijas par teorētiskiem objektiem. Tieši šajā izpratnē Kaganska darbības lauks pirmām kārtām raksturojams kā *ainavas hermeneitika,* kas balstīta viņa paša specifiskajā *ekspertīzē* – izveidot pilnīgu koptēlu ainavai, ko ārkārtīgi grūti metodiski verificēt. Šādas ekspertīzes rezultātiem piemīt augsta prognostiskā un milzīga praktiskā vērtība. Pagājušā gadsimta 80. gados viņš formulēja "politisko plātņu tektonikas koncepciju", kas ļāva sekmīgi aprakstīt un prognozēt SEPP valstu, Padomju Savienības un pēcpadomju Krievijas telpisko attīstību.

Pēdējais apstāklis skaidri norāda, ka Kaganska personā mums ir darīšana nevis ar parastu zinātnisko darbinieku, bet zinātnieku, speciālistu, kurš pilnībā pārvalda savu profesionālo arodu un spēj spriest par objektiem, kas nav saistīti ar viņa profesionālo darbību, un viņa spriedumus šo Kaganskim "svešo" jomu profesionāļi vairs nevar neievērot. Pretēji ļoti daudziem, pat izciliem viņa kolēģiem, viens no nosacījumiem, kas ļauj Kaganskim veikt šādu darbu, ir spēja novest

spriedumus līdz loģiskam nobeigumam (prasme nesamulst, procesā sastopoties ar paradoksiem un pretrunām ar veselo saprātu) tā, lai viņa vērtību orientācija neliegtu formulēt iegūtos secinājumus. Turklāt viņam piemītošā tolerance, kas savienota ar dziļu godprātību un pamatvērtību atzīšanu (dzīvība, ģimene, draudzība, uzticība, godīgums), dara viņu atvērtu dialogam ar visdažādākajiem cilvēkiem, kuri pauž savu, nevis translē kāda cita svešu viedokli.

Sergejs Čebanovs

Rīgas Laiks: Ja pieņemam, ka Padomju Savienības turpinājums ir mūsdienu Krievija, vai jūs aprakstītu, ko varētu nozīmēt tā saucamās "krievu pasaules" robežas?

Vladimirs Kaganskis: Ar "krievu pasauli" kā ideoloģisku konstrukciju es nenodarbojos. Man par šo tēmu nav ko teikt. Bet, protams, es nevaru nejust, ka Padomju Savienība bija Krievijas impērijas mantiniece; vārdu "impērija" es lietoju apzīmējošā, nevis vērtējošā nozīmē. Padomju Savienība bija uzskatāms impērijas paraugs, tā bija absolūta centralizācija visos līmeņos: centralizēts padomju bloks, centralizēta PSRS kā valsts. Tiesa, vai PSRS vispār bija valsts – tas ir ļoti sarežģīts jautājums.

RL: Kādā ziņā?

Kaganskis: Es neesmu pārliecināts, ka jebkura noturīga organizācija, kas ilgstošu laiku pastāvējusi lielā teritorijā, obligāti ir uzskatāma par valsti. Teiksim, ja "Islāma valsts", kura Krievijas Federācijas teritorijā ir nelegāla, noturēsies pietiekami ilgi, vai mēs to atzīsim par valsti?

RL: Nu, tā drīzāk ir organizācija.

Kaganskis: Labi. Padomju Savienība bija Komunistiskās partijas vadības pārvaldes sfēra. Bet Komunistiskā partija bija organizācija. Proti, tā bija īpaša tipa valsts, un pirmais, kurš pasludināja šāda tipa valsti, bija Musolīni. Viņš teica: “Mēs pieliekam punktu līdzšinējam valstiskumam, mums būs totalitāra valsts.” Ja totalitāra valsts ir valsts, tad arī Padomju Savienība bija valsts. Tā ir centralizācija, pilnīga jēdzienu atdalītība no konkrētām vietām. Kādreiz es savos darbos Padomju Savienību raksturoju šādi: kaut kur pašā augšā atrodas eksperimentāla vara, un tā pasviež teritorijām uzdevumus, kuri apaug ar cilvēkiem, šūniņām, organizācijām vai jebko citu. Un visa Padomju Savienība sastāvēja no šādu šūniņu kopuma, turklāt tā bija veidota kā projekts. 20. gados boļševiki ļoti atklāti runāja par to, ko dara un taisās darīt, tādas liekulības kā vēlākajos padomju gados toreiz nebija. Pastāvēja princips, ka katrai šūniņai jābūt administratīvi pārvaldāmam un kanoniskam veselumam, kas maksimāli sakrīt ar attiecīgās etniskās grupas sastāvu, turklāt, ja tas nesakrita, šo grupu varēja gluži vienkārši radīt. Dažas etniskās grupas PSRS teritorijā faktiski bija uzkonstruētas.

RL: Kuras, piemēram?

Kaganskis: Nu, piemēram, tādu grupu kā altajieši un tuvieši pirms tam nebija. Bija sarežģīti radniecīgu cilšu kopumi bez speciāla pašnosaukuma, bez identitātes un tā tālāk.

RL: Bet Tuva vēl pirms ievilkšanas Padomju Savienībā bija valsts.

Kaganskis: Jā, bet viņiem nebija pašnosaukuma. Proti, tas bija nevis etnonīms, bet teritorijas nosaukums. Savukārt mordvieši patiesībā ir divas tautas, erzi un mokši, ar divām valodām, kuras vēlāk tika pasludinātas par dialektiem. Bet tādu veidojumu kā Azerbaidžāna un Uzbekistāna vispār nebija.

Principā tā bija vide, kuru varēja nepārtraukti rekonstruēt un darīt ar to visu, kas ienāk prātā, taču bija svarīgi, lai šis "viss" risinātu nevis kaut kādus lokālus uzdevumus, bet gan tādus, kurus devusi centrālā vara. Tā bija tāda programmatiska impērija, bet sociālisms, lai gan to varēja saprast dažādi, bija pati programma. Viens no šīs programmas punktiem, piemēram, bija tas, ka dominējošajam spēkam vienmēr jābūt proletariātam. Visās teritorijās. Bet, ja proletariāta nebija, tas bija jārada. Kā to izdarīt?

RL: Ievest. Kā Latvijā.

Kaganskis: Ne tikai. Uzcelt rūpnīcas. Viena no galvenajām padomju rūpniecības funkcijām bija nevis preču, bet gan proletariāta ražošana.

RL: *(Smejas.)*

Kaganskis: Pilnīgi nopietni. Kādēļ Vidusāzijā organizēja rūpniecību? Lai ražotu proletariātu. Katrai teritorijai pienācās konkrēts komplekts. Piemēram, opera un balets. Bet, ja nebija nacionālās operas un baleta kultūras, iesūtīja komandu no Maskavas, kura radīja nacionālo operu un baletu. Lūk, Tuvā tika uzcelta ēka nacionālajā stilā. Un, lai gan tuvieši ir klejotāju tauta un viņiem nav noturīgu arhitektūras tradīciju, atbrauca arhitekti, uzslēja stilizētu dzelzsbetona kasti, kas atgādināja ķīniešu pagodu, un nolēma, ka tā tagad būs tuviešu nacionālā arhitektūra.

RL: *(Smejas.)*

Kaganskis: Un tas nav tikai anekdotisks absurds, tā ir arī noteikta unifikācijas un standartizācijas loģika, jo Padomju Savienība funkcionēja kā paraugs visai pārējai cilvēcei. Un manu vecāku paaudze, proti, cilvēki, kuri pirms Otrā pasaules kara jau bija

pieauguši, dzīvoja ticībā, ka Padomju Savienība paplašināsies. Viņi zināja, ka būs liels karš, kura rezultātā Padomju Savienība paplašināsies.

Es esmu vēlais bērns, mans tēvs piedzima 1913., bet mamma – 1915. gadā. Par laimi, mamma vēl paspēja padzīvot postpadomju laikā. Viņa labi atcerējās NEP laikus un situāciju, ka pārdevēji ir laipni un veikalos ir daudz preču; viņai deviņdesmitie bija atgriešanās pie normas. Serjoža Čebanovs uzskata, ka Padomju Savienība balstījās uz noteiktu filozofisku doktrīnu. Es nezinu, vai tā tiešām bija, taču tā balstījās uz noteiktu koncepciju. Protams, šī koncepcija tika mainīta un lāpīta. Taču orientācija uz mūžību – lūk, mēs esam atnākuši uz šo teritoriju, lai valdītu mūžīgi, – apvienojumā ar milzīgu daudzumu kaut kādu īslaicīgu situatīvu risinājumu – tas Padomju Savienībai ir ļoti raksturīgi. No vienas puses – mūžīgi, no otras puses, daudz kas tika sastiķēts uz dullo, lai risinātu kārtējos uzdevumus.

Lai turpinātu lasīt šo rakstu, lūdzu, pieslēdzies vai reģistrējies

Raksts no Augusts 2017 žurnāla